

Розділ 4

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 378

ФІНАНСИ ДОМОГОСПОДАРСТВА: ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РІВЕНЬ ЗАОЩАДЖЕНЬ

Пітюлич М.М.
Кушнір Ю.Б.

Однією із сфер життя сучасної людини є фінансова. За наявності фінансових проблем останні погіршують якість усіх інших сфер життя. Незважаючи на важливість фінансової грамотності, дослідження вказують на її низький рівень. За оцінками експертів у галузі персональних фінансів, контроль за витратами та планування особистого (сімейного) бюджету заощаджує до 20 його відсотків. У статті на основі опрацювання наявних джерел в галузі фінансів домогосподарства та проведеного дослідження вказуються основні фінансові помилки та шляхи зменшення витрат (збільшення заощаджень) домогосподарств, містяться наявні дані щодо структури їх витрат.

Кількість бібліографічних посилань - 17, мова – українська.

Ключові слова: фінанси, домогосподарство, фінансова грамотність, заощадження, витрати, структура витрат.

ВСТУП

Однією зі сфер життя сучасної людини є фінансова. За наявності фінансових проблем останні погіршують якість усіх інших сфер життя. Нереалізовані потреби, борги, незначні заощадження, невтішні порівняння себе з іншими, втрата фінансового контролю над життям здатні викликати у людини тривожність, депресію, обурення, безпомічність. Незважаючи на важливість фінансової грамотності, дослідження вказують на низький рівень останньої. В той же час фінансові рішення, які приймає людина (сім'я), безпосередньо впливають на рівень її добробуту як сьогодні, так і в майбутньому.

В Україні питання фінансової грамотності населення майже не досліджуються. Серед зарубіжних дослідників фінансів домогосподарств варто виділити Б.Шефера [17], який розкриває алгоритм досягнення фінансової незалежності, Дж. Клейсона [7], який виділяє основні закони управління персональними фінансами, Франкел Л.П. [16], яка виділяє основні фінансові помилки; у Росії проблеми управління фінансами домогосподарств досліджують Белкін С. [1], Білінов А. [2], Євдокімов М. [5], Пастор М. [12], Покудов О. [13], Савенок В. [14].

За оцінками експертів у галузі фінансів домогосподарств, контроль за витратами та планування бюджету домогосподарства заощаджує до 20% від його розміру.

Метою дослідження є виявлення причин, які стимулюють витратити гроші, та шляхів мінімізації витрат домогосподарства. Чим швидше члени домогосподарства почнуть скорочувати витрати, тим більше додаткових грошей зможуть заощадити, і тим більший грошовий капітал нагромадять.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Доходи домогосподарства за мінусом видатків становлять заощадження. Крім поточного доходу, можна виділити наступні фактори, які впливають на рішення домогосподарства щодо рівня заощаджень:

- Рівень досягнутого добробуту;
- Сподівання щодо рівня доходів, динаміки цін та наявності товарів у майбутньому;
- Рівень заборгованості, в т.ч. за споживчими кредитами;

- Зміни в оподаткуванні;
- Розвиток системи соціального забезпечення;
- Розвиток ринків капіталу (доступність споживчого кредиту частково зменшує потребу у заощадженнях);
- Демографічні чинники (вік членів домогосподарства, рівень освіти, місце проживання, склад сім'ї, час появи першої дитини);
- Сектори зайнятості і середній рівень доходів у них;
- Процентні ставки.

Серед інших потенційних чинників заощаджень домогосподарств часто називають:

- темпи економічного зростання;
- рівень макроекономічної та політичної нестабільності;
- дефіцит бюджету та державний борг;
- концентрацію (диференціацію) доходу та майна.

В умовах свободи вибору джерел доходів переважна більшість населення не зможе прожити без зарплати та допомоги держави (про що свідчать частки цих доходів у структурі доходів населення). До того ж у зв'язку з рядом проблем у функціонуванні солідарної пенсійної системи єдиним виходом для забезпечення гідних умов життя людини у майбутньому є створення власного «пенсійного фонду» (грошового капіталу, відсотки з якого забезпечують необхідний дохід) шляхом заощадження частини доходів та їх подальшого інвестування.

Алгоритм створення грошового капіталу простий:

1. Зберігати принаймні 10% доходу;
2. Інвестувати свої заощадження;
3. Збільшувати свій дохід;
4. Принаймні 50% від приросту доходу і незапланованих доходів заощаджувати і інвестувати.

Незважаючи на зовнішню простоту, вищевказаний алгоритм (пункт 4) передбачає фінансову грамотність людини. В той же час наші дослідження виявляють (на фоні жадливої фінансової неграмотності), що реально готові потратити час на безкоштовне навчання в галузі персональних фінансів лише 14-15% молоді у віці 14-20 років.

Підвищити свій добробут людина може двома шляхами: збільшити доходи або зменшити видатки (збільшити заощадження).

Багато людей говорять, що не можуть собі дозволити заощадити хоча б 10% доходів. В той же час, за оцінками експертів в галузі персональних фінансів, складання бюджету сім'ї дозволяє економити до 20% коштів.

На основі проведеного дослідження можна виділити:

- причини, які стимулюють тратити гроші;
- статті витрат домогосподарства та рекомендації експертів щодо їх скорочення.

Причини, які стимулюють тратити гроші. Розуміння нижченаведених причин, по яким людина витрачає гроші, допомагає взяти фінанси домогосподарства під контроль.

1. Віра у те, що це принесе щастя. Багато людей вірять у те, що придбання товарів і послуг зробить їх життя щасливіше. Реклама робить для цього все можливе. На жаль, витрачання грошей звичайно не приносить щастя, за виключенням, можливо, короткого періоду часу, по закінченню якого людина знову повинна будете іти і витрачати навіть більше у спробі відчувати те ж почуття знову.

2. Бажання отримати все і зразу. Якщо у людини не вистачає терпіння почекати, поки у неї з'явиться достатньо грошей заплатити за що-небудь, тоді вона виробить звичку розплачуватися кредитною картою, в результаті чого в кінці кожного місяця на ній буде від'ємний баланс. Це значно збільшує суму, сплачену за придбаний товар.

Багато експертів з персональних фінансів найшкідливішою звичкою вважають постійне користування споживчими кредитами. Вони дійсно підкуповують своєю доступністю. Та й значну суму простіше віддавати частинами, ніж усю одразу. При цьому і покупка зразу вдома, і не потрібно збирати на неї гроші.

Звичайно, бувають ситуації, коли чекати не можна. Але частіше кредити беруться лише для того, щоб не відмовляти собі у задоволенні, і здаватися більш заможними і респектабельними, ніж людина є насправді. В кредит зараз пропонується буквально все - дорогий автомобіль, екзотична подорож тощо. Найчастіше забувається, що споживчі кредити є найдорожчим фінансовим інструментом, причому чим меншою є сума позики, тим більшою є переплата, яка може доходити до 70 і більше відсотків ціни товару чи послуги.

Однак "життя у борг" настільки затягує, що, навіть знаючи про суму переплати, багато людей не можуть відмовитися від задоволення отримати бажане миттєво. Ця дитяча звичка хотіти "тут і зараз" грає з людьми злий жарт. А тут ще безкінечна реклама, яка допомагає створювати "суспільство споживачів". Вивіски, рекламні ролики і плакати закликають купувати бездумно, нестримно, постійно. Споживача вчать, на що і як витрачати гроші, але мало хто вчить заробляти і зберігати.

Яскравим прикладом поєднання двох вищевказаних пунктів є слова телевізійної реклами однієї з мереж супермаркетів: "Якщо грошей не маєте, а щастя бажаєте, завітайте до нас!"

3. Відчуття вини. Багато людей намагаються загладити своє почуття вини, купуючи щось, навіть якщо вони знають, що це не вирішить проблеми повністю. Діти (а іноді люди старші) можуть легко маніпулювати відчуттям вини, щоб добитися того, чого вони бажають. Якщо людина дозволяє своєму почуттю вини диктувати, що необхідно купувати, то незабаром вона може опинитися в незavidному фінансовому стані.

Експерти вважають, що деякі рекламні ролики намагаються індукувати почуття провини в людини, яка не

здатна (але повинна!) купувати певні товари для «поліпшення здоров'я, ошасливлення себе і родини» [15, с.26].

4. Думка, що цим можна купити любов. Деякі люди вірять, що можуть купити любов разом з речами. Багато рекламних оголошень заставляють вірити в це, що часто призводить до того, що люди витрачають більше, ніж необхідно, у спробі показати свою любов.

До покупців любові відносяться і ті, хто напоказ займається благодійністю. Це і ті, хто, відчуваючи відсутність любові та поваги до себе, догоджають іншим своєю щедрістю, балують їх, наче зменшуючи тим самим відчуття власної нехтування та нікчемності.

5. Прагнення жити «не гірше» інших людей. Людина хоче бути як всі, бути не гірше за інших. Вона не хоче суперечити оточенню і, як правило, приймає суб'єктивну точку зору, яка залежить від оточення. Вона бере готові відображення і «закачує» у свою свідомість. Подивіться, за яким принципом люди вибирають напої, модний одяг чи музику.

Якщо людина намагається жити не гірше інших, це значить, що їй подобається витратити купу грошей на речі, які насправді їй не потрібні. Найгірше у всьому цьому те, що інші люди діють так само, намагаючись не відставати від неї.

Шлях витрат, продиктованих заздрістю, бажанням "бути не гірше інших", "відповідати своїй соціальній ніші" і тому подібним, який веде до хвороб, збідніння, краху надій, настільки поширений, що західні медики для цього стану винайшли особливий термін – фрустрація.

6. Людина не може сказати "ні". Деякі люди просто не можуть сказати "ні", навіть якщо це єдино правильний вихід. Це можуть бути діти, які хочуть одягатися модно; чоловік/дружина, який(яка) хоче дорогу цяцьку; знайомі, які хочуть позичити гроші, а людина просто не може відповісти "ні" їх проханню. Проблема в тому, що в більшості випадків "ні" – правильна відповідь.

7. Сором. Іноді люди витрачають гроші через почуття сорому. Якщо друг постійно запрошує разом пообідати, людина вимушена буде погодитися, навіть якщо у неї немає на це грошей. Почуття сорому не дозволяє сказати правду, що приводить до чергових витрат.

8. Лінь. Іноді люди витрачають більше, ніж потрібно, просто тому, що ледачі. Замість того, щоб зайнятися ретельними пошуками і купити дійсно необхідну річ, вони просто купують те, що вважають необхідним на даний момент, всього лише тому, що лінуються добре пошукати необхідне.

9. Віра у те, що ситуація тимчасова. Деякі люди переконують себе, що поточна фінансова ситуація всього лише тимчасова. Вони вірять у те, що у найближчому майбутньому у них буде більше грошей, і що вони зможуть використовувати їх для покриття боргів, в які вони влізли. Однак справа в тому, що немає гарантії в тому, що їх плани на майбутнє збудуться, але навіть якщо і так, то вони можуть тільки збільшити свої витрати, притримуючись при цьому тієї ж позиції.

10. Людина не вважає свою кредитну картку реальними грошима.

Деяким людям важко розглядати кредитку як справжні гроші, тому що вони не бачать реальних грошей у руках. Через це гроші легше потратити.

11. Намагання притримуватися старого способу життя. Іноді фінансова ситуація змінюється, і людина вимушені жити на менші доходи, ніж звикла до цього. Якщо людина буде притримуватися старого стилю життя, маючи при цьому менший дохід, то незабаром може мати фінансові проблеми.

12. Людині не вистачає фінансової грамотності. У багатьох випадках головною проблемою є те, що людям не вистачає знань по управлінню особистими фінансами, щоб зрозуміти, що те, як вони витрачають гроші на товари і послуги, може призвести до серйозних фінансових труднощів, якщо не робити це належним чином. Вони можуть не розуміти того, що, оплачуючи товари кредиткою і при цьому не погашаючи її повністю кожний місяць, вони заплатять за той самий товар набагато більше, ніж якщо б вони розплатилися за нього готівкою.

13. Людина відчуває себе впливовою. Для деяких людей процес витрачання грошей дає їм відчуття влади. Це відчуття штовхає їх на придбання речей, навіть якщо у них немає на це грошей.

14. Людина відчуває себе більш гідно. Відчуття власної гідності деяких людей напряму залежить від тих речей, які вони купують. Вони думають, що якщо їх оточують хороші речі, значить, і вони кращі. А коли вони починають співставляти себе з тим, що мають, то іноді витрачають і ті гроші, яких у них немає.

15. Якщо в глибині душі людина сумнівається, чи насправді заробила те, що отримала, - халтурила, схитрувала тощо, тоді звичайно і починаються усілякі неприємності. Гроші втрачаються, "ідуть по вітру", неймовірним чином кудись розсіюються – підсвідомість ніби вимагає швидше позбутися «доказів».

16. Прагнення задовольнити потреби, штучно створені засобами масової комунікації.

Більшість людей, імовірно, виявлять у себе поєднання деяких із цих причин.

Розуміючи причини, з яких людина витрачає гроші, вона може починати робити кроки по усуненню цих причин. Статті витрат особи (сім'ї) та рекомендації експертів щодо їх скорочення наведені у таблиці 1.

Щоб знати структуру витрат і виявляти резерви їх скорочення, необхідно вести облік затрат.

До рекомендацій, які стосуються принаймні двох статей витрат, відносяться:

- використовувати дисконтні карточки при покупках;
- купувати взуття і одяг в кінці сезону, коли скидки на них найбільші;
- купувати оптом;
- завжди платити за себе, і ніколи за всю компанію;

- платити за товар, а не за бренд;
- завжди просити знижку при придбанні товару, використовувати зв'язки;
- користуватися податковим кредитом;

Таблиця 1 Статті витрат та рекомендації щодо їх скорочення

Стаття витрат	Статист. Показник (%) [*]	Встановлений дослідженням	Рекомендації експертів щодо скорочення
Алкоголь, сигарети	5,7	-	Альтернативна вартість звички курити за 30 років – більше 20 млн. гривень
Аптека, лікування	5,2	До 14	
Взуття	X	x	
Відпочинок (подорожі)	4,7	x	
Гігієна	X	До 10	
Домашні тварини	X	x	
Зв'язок	3,2	До 3	Вибрати оптимальний пакет послуг мобільного зв'язку; перед телефонним дзвінком визначитися з основними пунктами розмови
Канцтовари	X		
Комунальні платежі	14,2	x	Утепліть квартиру.
<i>в т.ч. електроенергія</i>	X	x	Встановіть автономне опалення, лічильники на воду і газ.
<i>в т.ч. газ</i>	X	x	Придбавайте енергозберігаючу побутову техніку
<i>в т.ч. вода</i>	X	x	
Косметика	X	x	
Кредит	X	x	Внески не повинні перевищувати 20% витрат. Забудьте про споживчі кредити, дозволяйте собі лише іпотечний. Вираховуйте реальну вартість кредиту
Література, преса	X	2,4	
Навчання	2,1	5	
Одяг	5,7	До 16	
Оргтехніка, фото, відео	X	x	
Оренда житла	X	x	
Парфумерія	X	x	
Перукарня (салон краси)	X	x	
Побутова хімія	X	x	
Подарунки (святкування)	X	Від 7	
Продукти харчування	38	До 29	Відвідуйте магазини ситими і в хорошому настрої
Розваги	X	x	
Спорт	X	Від 3	
Стоматологія	X	x	Регулярні профогляди
Товари для дому	4,2	x	
Транспортні витрати	9,9	Від 5	
Харчування поза домом	X	5	
Ювелірні вироби	X	x	

* У чому ми собі відмовляємо найчастіше? Доходи українців: бажане і дійсне // РІО. – 15 серпня 2009 року. – С.8.

- в міру можливості розплачуватися готівкою;
- завжди перевіряти чеки і рахунки на предмет наявності можливих помилок;
- збирайте чеки для відслідковування обсягів і статей затрат;
- встановити собі ліміт затрат на день і притримуватися його;
- знати суми і статті затрат за день з точністю до гривні;
- в супермаркеті здійснювати покупки по наперед складеному списку;
- в день отримання зарплати йти додому, не заходячи навіть у продуктовий магазин. Справа в тому, що в цей

день людина відчуває себе багатого і грошей не рахує, що ні до чого хорошого не призводить;
- крупні покупки планувати завчасно.

ВИСНОВКИ

Однією із сфер життя сучасної людини є фінансова. За наявності фінансових проблем останні погіршують якість усіх інших сфер життя.

Фінансові рішення, які приймають члени домогосподарства, безпосередньо впливають на рівень його добробуту як сьогодні, так і в майбутньому.

Підвищити свій добробут члени домогосподарства можуть двома шляхами: збільшити доходи або зменшити видатки (збільшити заощадження).

За оцінками експертів з фінансів домогосподарства, контроль за витратами та планування бюджету заощаджує до 20 його відсотків. Чим швидше члени домогосподарства почнуть скорочувати витрати, тим більше додаткових грошей зможуть заощадити, і тим більший грошовий капітал нагромадять.

Розуміння наведених у статті причин, які стимулюють витратити гроші, допомагає взяти фінанси домогосподарства під контроль.

Щоб знати структуру витрат і виявляти резерви їх скорочення, необхідно вести облік затрат.

Проблеми управління фінансами домогосподарств потребують подальших досліджень. Враховуючи стійкий інтерес частини школярів та студентів (близько 12-14%) до сфери персональних фінансів, доцільним є введення: у шкільні навчальні програми – факультативу, у навчальні програми вузів – курсу «Управління персональними (сімейними) фінансами».

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белкин С. Что делают с деньгами, если они у вас есть? Что делать, если денег у вас нет? Чего не делать в обоих случаях? Путеводитель по персональным финансам. – М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 2006. – 368с.
2. Блинов А. Управление личными финансами: Как выжать максимум из банка, ПИФа и акций / Андрей Блинов. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 153 с.
3. Бойко В. На чому краще заощаджувати? // Новини Закарпаття. – 2008. - 20 грудня. – С.18.
4. Боннер У. Судный день американских финансов: мягкая депрессия XXI в. / Уильям Боннер; Эддисон Уиггин; пер. с англ. Б.С. Пинскера; под ред. Ю.В.Кузнецова. – Челябинск: Социум, 2008. – 402 с.
5. Евдокимов Н.М. Как правильно управлять своими личными финансами. – СПб.: Невский проспект; Вектор, 2007. – 112 с.
6. Иванченко Б.В. Мерчендайзинг: Искусство продавать: Практическое пособие. – Симферополь: "Реноме", 2003. – 144 с.
7. Клейсон Дж. С. Самый богатый человек в Вавилоне. – Попурри, 2007. – 192с.
8. Кушнір Ю.Б. Управління персональними (сімейними) фінансами. Робочий зошит учасника семінару-тренінгу. – Ужгород: Карпати, 2010. – 68 с.
9. Лобанова Т. Финансовый вопрос // Мой ребенок. – 2002. – ноябрь. – С.70-73.
10. Москаленко В.В. Соціальна психологія: Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
11. Непомнящий И. Психологическая безопасность рекламы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.psyfactor.org
12. Пастор М. Зарабатываем там, где раньше трагилы. 100 рецептов экономии, нужных каждому. – СПб.: Питер, 2007. – 144 с.
13. Покудов А.В. Личные финансы-2. Секреты управления и индивидуальный финансовый план / А.В.Покудов. – М.: Эксмо, 2007. – 176 с.
14. Савенок В.С. Личные финансы. Самоучитель. – СПб.: Питер, 2008. – 432 с.
15. Фйоріно Маріо ді. Тоталітарні інституції і «промивання мізків» / Пер. з італ. В. Семенів. – Львів: Свічадо, 2000. – 32 с.
16. Франкел Лоис П. Хорошие девочки не становятся богатыми: 75 финансовых ошибок, которые обычно совершают женщины: Пер. с англ. – М.: ООО "И.Д.Вильямс", 2008. – 250 с.
17. Шефер Б. Путь к финансовой независимости: Первый миллион за семь лет: Пер. с нем. / Б.Шефер. СПб.: Мудрость, 2002. – 297с.